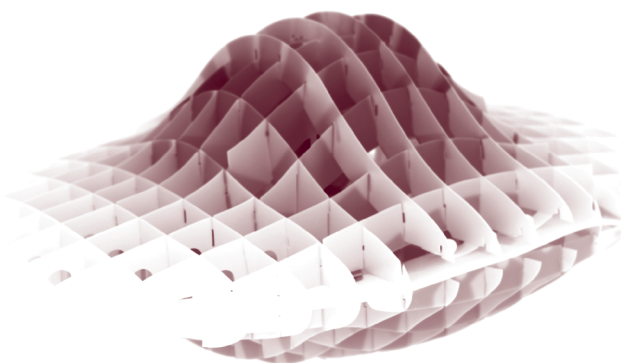

Ricard Huerta

Romà de la Calle: l'impuls estètic en art i educació

ROMÀ DE LA CALLE:
L'IMPULS ESTÈTIC EN ART I EDUCACIÓ

RICARD HUERTA

Romà de la Calle: l'impuls estètic en art i educació

Universitat Politècnica de València
Editorial UPV

COL·LECCIÓ DIVERSIA

Director: DAVID PÉREZ

PRIMERA EDICIÓ, 2012

© *De la present edició:*

EDITORIAL UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

Tel.: 96 387 70 12

www.editorial.upv.es

© *Dels textos:*

RICARD HUERTA

© *Del pròleg:*

DAVID PÉREZ

Coordinació:

VICERECTORAT D'ALUMNAT I CULTURA (UPV)

Col·laboració:

INSTITUT DE CREATIVITAT I INNOVACIONS EDUCATIVES (ICIE)

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Disseny de la coberta:

CARRERE & GELES MIT

Disseny i maquetació:

LAUDES i LIGORIT

Imprimeix:

LAIMPRENTA CG

ISBN: 978-84-8363-984-9

Dipòsit legal: V-3659-2012

Ref. editorial: 2085

Queda prohibida la reproducció, distribució, comercialització, transformació, i en general, qualsevol altra forma d'explotació, per qualsevol procediment, de la totalitat o d'una part dels continguts d'aquesta obra sense autorització expressa i per escrit dels autors.

IMPRÈS A ESPANYA

Índex

Pròleg	09
Introducció	17
Capítol 1 La infància a Alcoi del futur professor d'estètica	25
Capítol 2 La formació universitària d'un jove filòsof, els anys de la rebel·lia	47
Capítol 3 Les inquietuds del pedagog per l'art i l'educació	77
Capítol 4 El docent universitari mestre de diverses generacions	101
Capítol 5 La reivindicació de les arts visuals i la lluita constant per la promoció dels artistes	117
Capítol 6 La recerca en educació artística i cultura visual	139
Capítol 7 Un visionari de les possibilitats de l'estètica de les arts. Una mirada intensa cap al món de la música	161
Capítol 8 La responsabilitat d'assumir la direcció d'un museu. Dificultats i reptes: sempre redescobrint nous camins	201

Igual que un *flâneur* (un preàmbul sense voluntat de circumloquis)

David Pérez*

Quan Romà de la Calle va superar l'oposició per a obtenir la càtedra d'Estètica a la Universitat de València, el comentari que, en forma de pregunta, més es va repetir —i no sols en àmbits com l'artístic, sinó també en el docent i universitari— fou sempre aquest: «Que Romà no era ja catedràtic?». El dubte, a més, anava acompanyat, més sovint del que pot pensar-se, amb una postil·la afectuosa: «I jo que em pensava que en nàixer ja era catedràtic i duia barba».

Aquest fet —ens referim, lògicament, al primer dels comentaris esmentats— posa en relleu no tant la distracció d'artistes, col·legues i estudiants com l'unànime respecte acadèmic que el professor De la Calle sempre ha suscitat entre els qui han desenvolupat una activitat artística, o entre els qui en un moment determinat, després d'haver sigut alumnes seus, hem pogut compartir amb ell tasques docents, inquietuds estètiques, propostes curatorials, projectes d'investigació, desvaris editorials i un llarg etcètera d'activitats que sempre s'han caracteritzat per la incombustible tutela d'algú

* Director de l'Àrea Cultural del Vicerectorat d'Alumnat i Cultura de la Universitat Politècnica de València i catedràtic de Claus del Discurs Artístic Contemporani a la Facultat de Belles Arts.

en qui hem pogut confiar intel·lectualment i moral. Aquesta confiança que ha fet que qualsevol projecte en què ell estiguera involucrat adquirira consistència i validesa —i això per la seua mera presència— venia motivada substancialment tant per aquell respecte i rigor acadèmics a què ja s’ha al·ludit, com per la necessitat d’una resposta ineludible al suport incondicional que per part de Romà de la Calle hem rebut de manera constant les diverses generacions que en les darreres tres o quatre dècades ens hem vinculat, dins de l’àmbit valencià, a l’estètica i a la teoria, història i crítica de l’art contemporani.

No fa gaire temps se’ns va sol·licitar, a través d’una enquesta, la nostra participació en un estudi destinat a l’anàlisi del valor que posseïa un projecte expositiu determinat, en el qual la Universitat Politècnica de València havia col·laborat regularment els últims anys. La iniciativa, sorgida inicialment des de l’espai museístic en el qual Romà de la Calle havia portat a la pràctica aquell axioma que, ressituant el *nulla aethetica sine ethica*, propiciava que no hi haguera *cap exposició sense reflexió*, cercava convertir-se en una cita periòdica de caràcter col·lectiu que permetera, valga el pleonasme, dotar de visibilitat la imatge fotogràfica. Després de la desaparició d’aquest esdeveniment —fet que coincideix, com pot sospitar-se, amb l’honrosa dimissió del nostre professor al capdavant del MuVIM— se’ns demanava en la citada enquesta que valoràrem l’abast del projecte, així com la viabilitat que podria tenir aquest si fóra reprès en un futur pròxim. En aquest cas, se’ns inquiria sobre el grau d’implicació que hi tindríem. La nostra resposta, encara que lacònica, de cap manera resultava imprecisa: el projecte ens semblava d’interès i valoràvem positivament la nostra participació en aquest. Això, però, no s’havia d’entendre com una implicació de cara a hipotètiques noves edicions, ja que aquesta quedava supeditada no tant als resultats obtinguts, que eren positius —d’això, possiblement, ningú no en dubtava—, com al paper —aquest sí, sens dubte, impossible, atès el nostre

anòmal context polític i cultural— que poguera exercir en aquesta recuperació la figura de Romà de la Calle.

Portem a col·lació aquesta resposta no tant perquè tinga cap sentit paradigmàtic, sinó perquè d'una manera senzilla ens permet posar en relleu aquest reconeixement de què és objecte constantment el professor De la Calle, un reconeixement —i ací en radica la importància— que no depèn de la supeditació impositiva a una autoritat, entesa com a poder, sinó del valor que des de la complicitat i l'agraïment intel·lectual li és reconegut. Carlos Bousoño —a qui, en la nostra època d'estudiants, vam escoltar com citava el nostre mestre— apel·lava, en *la seua Teoria de l'expressió poètica*, al concepte d'*aquiescència* per referir-se a l'acceptació que tot lector o lectora efectua de qualsevol proposta textual, en fer que aquesta reba una primera acceptació a través de la qual el text és confirmat com a tal. Sense aquesta anuència, és a dir, sense aquesta autorització que comporta la nostra adhesió a la possibilitat que la funció de l'autoria es produísca, el text queda desactivat en tant que maquinària productora de significats.

Des d'aquesta perspectiva, igual que la lectura de tot text —i, per tant, de qualsevol obra, siga literària, plàstica o musical— reclama el consentiment inicial a aquesta, Romà de la Calle ha sabut concitar un beneplàcit permanent alhora que indiscutit, que ha afavorit la possibilitat que aquest reconeixement intel·lectual haja acompanyat la seua trajectòria en qualsevol de les seues facetes. En aquest sentit, no és fàcil trobar ni en el nostre panorama intel·lectual, en general, ni en l'àmbit estéticoartístic, en particular, un consens d'acceptació com el suscitat per algú que, en el transcurs dels últims 45 anys, ha donat suport a un gran nombre d'iniciatives i projectes, i ha convertit la seua posició en l'ensenyament en l'ensenyament d'un posicionament.

Qui ha passat alguns anys exercint la docència arriba, tard o d'hora, a descobrir que difícilment la informació transmesa

posseeix un valor vertader. De fet, el saber acumulat o s'oblida o, quan això no ocorre, sol quedar desfasat primerencament. Reconèixer aquesta circumstància, però, no suposa negar validesa al procés educatiu. Ben al contrari. Assumir la paradoxal utilitat del caràcter inútil de qualsevol instrucció ens ajuda a comprendre el profund valor que posseeix la tasca educativa, no tant com a transmissora d'aptituds i destreses, sinó com a generadora d'actituds i comportaments.

En aquest sentit, si evoquem la nostra etapa com a discents, no es dubtarà a reconèixer que allò que en veritat es recorda d'un professor o d'una professora no és pas allò que suposadament ens va ensenyar, entenent aquest *ensenyar* com a traspàs de sabers i, per tant, com a acceptació de l'autoritat del saber i del consegüent saber de l'autoritat. Allò que inevitablement es recorda són les inquietuds que ens va suscitar i, de manera molt especial, la manera com ho va fer, cosa difícilment susceptible de ser plantejada o analitzada mitjançant l'aplicació d'un reductor formulisme pedagògic. En altres termes: recordem no allò après —el saber conclús que s'atribueix a qui posseeix un coneixement—, sinó allò que a l'aula —i, és clar, fora de l'aula— va quedar inconclús, és a dir, allò que va quedar insinuat com a possibilitat, una contingència que permetia que davant de la quietud del conèixer, es perfilara el saber de la inquietud i la inquietud pel saber.

És en aquest àmbit, precisament, que s'assenta el magisteri de Romà de la Calle i d'ací l'equànime reconeixement que suscita la seua presència. Amb independència d'opcions metodològiques concretes i/o de posicions esteticofilosòfiques determinades, el professor De la Calle sempre ha respectat i estimulat les opcions i els camins dels qui hem sigut deixebles seus. La seua tutela, per tant, no ha servit per a marcar fronteres i establir divisions —atès que ell ha sigut sempre sabedor de com és d'inútil, com diu l'expressió castellana, *poner puertas al campo*—, sinó per a cartografiar

la incapacitat dels límits, i així elogiar la solvent amplitud dels territoris.

Aquest és el motiu pel qual aquells qui en les seues classes vam aprendre a intentar aprendre i, per això, a seguir la màxima kantiana de *sapere aude*, no vam poder sinó aplaudir —i no perquè ens causara gens de sorpresa— la decisió del nostre professor quan va presentar la dimissió al capdavant del MuVIM, una dimissió que, com tots sabem, derivava de les ingerències capritxoses —i ací cal prendre el terme en el més sinistre sentit goyesc— d'un poder ridícul. Curiosament, davant la munió que s'havia congregat a les portes del desil·lustrat museu per protestar pel que havia ocorregut, Romà de la Calle va iniciar una al·locució improvisada en què apel·lava, d'antuvi —i més de dos segles després que es formulara—, al *sapere aude*, a aquell atrevir-se a pensar que ja coneixíem els seus alumnes i que comporta, com va posar en relleu Michel Foucault en la seua relectura de l'*Aufklärung*, pensar l'atreviment i, per tant, dir la desobediència.

Aquest valor de la crítica —o siga, de pensar i dir, de fer i actuar— basat no solament en una capacitat de treball més que envejable —i que curiosament s'ha crescut els darrers anys—, sinó també en un rigor intel·lectual desenfadat, encara que eficient, és una cosa que el nostre professor ens va ensenyar sense ensenyar-la; una cosa que, al seu torn, s'acompanyà amb una profunda generositat que sempre va exercitar amb els qui ens iniciàvem en àmbits com l'estètic, el crític i/o l'artístic. Per això no és estrany, tal com ja hem assenyalat, que qualsevol iniciativa que emprenga el nostre professor suscite respecte. Hi insistim: no el respecte que prové directament de l'exercici arbitrari de l'autoritat, sinó el que prové de l'admiració que provoca el descrèdit més acerat d'aquella; una desafecció, la que s'encoratja així, que permet atribuir valor no a qui posseeix el poder —detenint-s'hi i consumint-s'hi—, sinó a qui se'n desentén i així concita entre els seus iguals respectabilitat i consideració.

Aquesta apreciació posa en relleu, si bé des d'una altra perspectiva, la importància formativa que posseeix l'ensenyament en tant que acció allunyada d'un coneixement acumulatiu. És a dir, en tant que activitat que, a la manera socràtica, és sabedora del seu *dessaber* i que, sabent-se sense saber, reclama el discurs de l'exemplaritat, un discurs que actua no com a model o paradigma, sinó com a mer exemple i, per tant, com a pertinent inquietud. Un fet que, sens dubte, sempre ha estat present en el pensament i l'actuació del nostre professor, qüestió que ha permès que la seua figura haja quedat associada a la d'un intel·lectual capaç de desenvolupar amb dignitat la seua diversificada labor i que aquesta actuara com un exercici d'integritat.

Ara bé, si des d'una perspectiva individual i/o generacional l'agraïment al mestre és, si més no, necessari i irrenunciable, des d'un vessant institucional resulta plenament ineludible. La relació de Romà de la Calle amb la Universitat Politècnica de València i, de manera molt significativa, amb la Facultat de Belles Arts se sustenta, abans de res, en l'agraïment. L'estreta col·laboració mantinguda amb el professor ha sigut constant des del moment, fa ja més de tres dècades, en què l'antiga escola va iniciar la incorporació a la nova realitat universitària. En aquest procés el paper exercit per Romà de la Calle ha sigut fonamental en la consolidació de la nostra situació actual i, per què no dir-ho, en el prestigi que, dins del seu àmbit, aquesta Facultat posseeix en el context de l'Estat espanyol.

Si es té en compte el que hem assenyalat, no produirà gens de sorpresa que aquest volum plantejat brillantment pel professor Ricard Huerta haja trobat acomodament editorial a la nostra Universitat. Des d'ací aplaudim l'esforç que s'ha fet, una iniciativa que sens dubte es veu compensada per l'agraïment implícit que suposa a la figura de Romà de la Calle, algú a qui difícilment podrem correspondre la paciència, la dedicació i l'entrega que ha manifestat amb tots i totes els qui hem pogut

compartir amb ell moments i situacions. Això que també se'n diu *vida* i que, en ocasions, deixem que s'esvaïska sense haver dit el que caldria de qui havíem de dir-ho.

Introducció

El present treball està dedicat a Romà de la Calle. L'he plantejat com un homenatge a la figura del rellevant professor universitari que s'ha convertit en mestre de generacions successives. Es tracta d'un apunt biogràfic que revisa la trajectòria d'un pensador interessantíssim dins del panorama de les humanitats, del qual destaquem en aquesta semblança el paper de promotor incansable de l'educació artística i del fet estètic, o de l'educació estètica i del fet artístic, que tant se val, una tasca que ha portat endavant durant les dècades anteriors i posteriors al canvi de segle.

L'acostament a Romà de la Calle que ara oferim parteix d'una perspectiva centrada en l'òrbita de l'educació en arts, un àmbit sempre de frontera en el qual es reuneixen algunes de les característiques definidores de la seua trajectòria personal. Sabem que Romà de la Calle és molt més, moltíssim més, ja que parlem no solament del professor universitari, sinó que ens referim al crític d'art, al promotor d'artistes, a l'intel·lectual compromès, al coordinador d'edicions, al teòric de l'estètica, al creador de poesia, al gestor cultural i també, és clar, al ciutadà activista implicat en molts àmbits en cada moment històric que li ha tocat viure.

El perfil personal i professional de Romà de la Calle abraça un panorama immens, i és evident que necessitarà una sèrie de revisions en profunditat molt més extenses que aquest assaig biogràfic. Però vull avançar que si m'he embarcat en aquesta aventura, és precisament perquè la meua relació amb el professor Romà em permetia donar-ne una visió de proximitat que forma part del relat ambientat en les històries de vida que representa el llibre. Quan parle de proximitat em referisc a la gran quantitat de vegades que he tingut el plaer de compartir amb Romà de la Calle converses, projectes, classes, intervencions acadèmiques i

altres actes més o menys protocol·laris. Cadascun dels moments compartits han significat per a mi un deversall de sapiència, ja que Romà és un comunicador extraordinari, i és també un teòric excel·lent capaç de transmetre la informació més complicada de la manera més suggeridora i aclaridora. No vull ni puc amagar l'admiració per ell. Ben al contrari, al llarg d'aquestes pàgines m'agradaria deixar constància, de forma explícita, d'aquest reconeixement envers un home que tinc la sort de conèixer i tractar des de fa quasi tres dècades.

He organitzat el llibre en apartats que defineixen períodes vitals, al mateix temps que revisen elements essencials del perfil de l'home que he intentat analitzar. No us penseu que es tracta d'un llibre biogràfic convencional, ja que no sóc historiador, i no és un repàs cronològic el que pretenia fer. Sóc professor d'educació artística. És des d'aquest punt de vista que he observat i he procurat dibuixar el retrat d'un home extraordinari amb l'aportació d'elements que m'han semblat oportuns, com ara la dèria per la poesia, o fins i tot l'opinió de les persones que han treballat amb Romà o que hi mantenen una relació estreta. És per això que he intercalat en el text algunes de les *definicions* que m'han enviat de Romà més de quaranta participants voluntaris. Revisem algunes qüestions importants i les enllacem amb moments que no segueixen forçosament el criteri del pas dels anys. El fil conductor del relat va marcat pel que he anomenat *períodes vitals*. La paraula és molt escaient per a definir el vitalisme del professor Romà de la Calle. I la idea de *període* no inclou ací cap tancament de tipus temporal. Ben al contrari, els períodes de l'activitat que genera s'expandeixen de forma quasi orgànica, sense tancar-se en compartiments estancs, sinó ampliant-se constantment. Més enllà de constituir un trajecte cronològic, aquests períodes vitals evidencien una sèrie de constants que són, en realitat, els punts cardinals de la silueta representada.

Al llarg de la seua vida, Romà de la Calle ens va demostrant que és capaç de portar endavant moltíssims fronts oberts en paral·lel, defensant sempre un criteri de confiança en els altres. Això és força important. Jo diria que és fonamental, ja que suposa un posiciona-

El professor Romà de la Calle al seu despatx de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. València (foto P. Alcántara).

ment engrescador, positiu, de transmissió d'energia cap als altres. Les més de vuitanta tesis doctorals dirigides pel nostre catedràtic d'Estètica apunten a diferents territoris per on ha sabut transitar amb èxit. En aquest sentit, cal destacar que sempre ha predominat la confiança en la gent, en les persones i en els equips amb què ha treballat. Els autors d'aquestes tesis confiaven i confien en l'home que les ha dirigides. Ha sabut afavorir en cada investigació els elements més profitosos i destacables, n'ha potenciat els aspectes positius i ha animat constantment els investigadors per tal de cohesionar les seues intencions. El mateix podríem dir de tots els artistes i creadors als quals ha impulsat en les seues carreres professionals, tant els qui han assolit notorietat i fama internacionals, com aquells que ho van intentar sense tant d'èxit. Romà confia en la gent, i aquesta és una característica seua que acaba constituint un al·licient potentíssim per a tots els qui tenim la sort de compartir projectes amb ell. És un home que, per principi, creu en la humanitat.

Són diverses les fonts que alimenten aquest estudi. La informació sobre el professor De la Calle, la tenim a l'abast gràcies a les seues publicacions, llibres i articles, entrevistes, que tant en el format de paper imprès, com darrerament en versions en línia, podem consultar lliurement. El mateix Romà em va recomanar centrar-me en alguns dels seus textos més recents, uns escrits en què torna a incidir de forma peculiar en la reivindicació de l'educació artística. També he consultat molts documents que parlen sobre Romà i he conversat amb persones que li són pròximes per tal d'anar perfilant aquest relat. Un dels documents que més m'ha ajudat a confeccionar el perfil biogràfic del mestre són les gravacions en vídeo de les converses que hem mantingut. La transcripció d'aquestes entrevistes s'ha ampliat amb una sèrie d'idees i records de tots els moments compartits.

Vaig ser alumne del professor Romà de la Calle durant els estudis de doctorat, quan ell impartia les matèries d'estètica en el programa de tercer cicle Art, Filosofia i Creativitat de la Universitat de València, en el qual estava matriculat. Les seues classes em van impactar. Articulava una sèrie de conceptes teòrics al mateix temps que es referia a casos específics que resultaven completament clarificadors. El seu domini de la retòrica ens tenia captivats i ens fascinava la posada en escena, ja que és un home que gesticula, que modula tant la veu com el sentit dels *temps* interpretatius. Teníem davant nostre un orador excepcional, un professor que formava i delectava al mateix temps. Tot l'alumnat del curs coincidia en aquestes apreciacions.

Poc després d'aquell contacte universitari li vaig demanar un text per al catàleg de l'exposició "P.R.E.N.", una mostra d'escultures de Yolanda Ferrer i gravats meus. El text de Romà té data de novembre del 1989 i el títol és "Cal viure, de tant en tant, a recer de l'imprevist...". Es tractava d'explicar tot un joc de relacions entre objectes quotidians, interpretant i definint la transposició artística que s'havia fet d'aquells objectes, tot conjugant fórmules combinatòries: "Pren i juga, sense inhibicions. No oblidés, tanmateix, que una proporció directa té unes certes constriccions regulatives... Aprofita-les amb la fantasia i defineix el teu horitzó de

possibilitats constructives: idea x objecte = paraula x imatge. El somni meravellós d'aquesta no-mimètica i creativa activitat serà sempre farcit de divergències i, sense dubte, per això mateix l'experiència consegüent estarà més aviat prenyada de sorpreses". El text de Romà definia les nostres inquietuds creatives i situava tota aquella emoció creativa (ara entenc que excessivament dirigida a les metàfores i els objectes) en un pla més propici de lectura per al visitant de l'exposició. L'any següent, 1990, quan vaig presentar la carpeta de gravats titulada *L'alfabet del Tirant*, de nou l'entusiasta Romà s'hi implicava amb un text, del qual recupere ara algunes paraules: "L'obsessió manifestada per Ricard Huerta de convertir l'alfabet, de repertori en missatge, de mitjà instrumental en fi, de combinatòria formal en aglutinant simbòlic, no fa sinó refuncionalitzar de manera sistemàtica el caràcter elemental de tot alfabet i així, el transforma en un complex nus de relacions on s'imbriquen múltiples nivells de lectura".

Aquelles primeres coincidències ja incloïen moltes peripècies compartides que han perdurat posteriorment, com ara la creació artística, la crítica de l'art, la docència universitària, el contacte amb institucions, la comunicació de l'art, la combinatòria entre paraula i imatge, o l'èmfasi en la difusió de la producció creativa. L'experiència viscuda amb el mestre m'ha nodrit de tot aquest bagatge. El 14 d'abril del 1992 Romà presidia el tribunal davant el qual vaig defensar la meua tesi doctoral titulada *Funció plàstica de les lletres en les publicacions periòdiques espanyoles de la dècada de 1950*. I va fer tot un seguit d'observacions que puntualitzaven certes qüestions. "L'amistat és l'amistat –diu– i la feina és la feina. Sempre és així".

Dos anys després, la mateixa temàtica va ser el motiu de la mostra "Lletres de trencament", una exposició promoguda pel mateix Romà de la Calle al Centre Cultural d'Alcoi. Aquella experiència revelava novament la capacitat de gestió del professor per a difondre la creació i impulsar els creadors. A més, el fet que ell siga alcoià voreja un aspecte sentimental que considere valuós, ja que mon pare va fer la mili a Alcoi, i es tracta d'una ciutat que conté un component personal difícilment explicable.

Para seguir leyendo haga click aquí